

RAQAMLI IQTISODIYOT SHAROITIDA TIJORAT BANKLARINING XORIJIY KREDIT MABLAG‘LARINI JALB QILISH MEXANIZMINI TAKOMILLASHTIRISH

Quliyev Anvar Zayniddinovich

*“INSTANT BUILDING” mas’uliyati cheklangan jamiyati bosh direktori
O‘zbekiston Respublikasi*

Annotatsiya. Maqolada raqamli iqtisodiyot sharoitida tijorat banklarining xorijiy kredit mablag‘larini jalb qilish mexanizmini takomillashtirish masalalari tadqiq etilgan. O‘zbekiston Respublikasi Markaziy bankining 2026-yil 1-yanvar holatiga doir ma’lumotlari asosida bank tizimi moliyalashtirish manbalarining tuzilmasi va tashqi majburiyatlar dinamikasi tahlil qilingan. Xorijiy kreditni jalb qilish jarayoni ehtiyojni aniqlash, manba tanlash, kreditorga axborot taqdim etish, shartnoma, mablag‘dan foydalanish monitoringi va qaytarish bosqichlariga ajratilgan. Raqamli texnologiyalar mablag‘ topishning mustaqil omili emas, balki jarayonni tezkor, shaffof va nazorat qilinadigan qiladigan vosita sifatida qaralgan. Maqolada xorijiy moliyalashtirishni boshqarishning yagona raqamli platformasi, uning yetti moduli va samaradorlik ko‘rsatkichlari tizimi taklif etilgan.

Kalit so‘zlar: raqamli iqtisodiyot, tijorat banki, xorijiy kredit, xalqaro moliyalashtirish, raqamli platforma, risk-menejment, moliyaviy barqarorlik, resurs bazasi, raqamli transformatsiya, monitoring.

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ МЕХАНИЗМА ПРИВЛЕЧЕНИЯ ИНОСТРАННЫХ КРЕДИТНЫХ СРЕДСТВ КОММЕРЧЕСКИМИ БАНКАМИ В УСЛОВИЯХ ЦИФРОВОЙ ЭКОНОМИКИ

Аннотация. В статье исследуются вопросы совершенствования механизма привлечения иностранных кредитных средств коммерческими банками в условиях цифровой экономики. На основе данных Центрального банка Республики Узбекистан по состоянию на 1 января 2026 года проанализированы структура источников финансирования банковской системы и динамика внешних обязательств. Процесс привлечения иностранного кредита разделён на этапы: определение потребности, выбор источника, предоставление информации кредитору, заключение договора, мониторинг использования средств и погашение. Цифровые технологии рассматриваются не как самостоятельный фактор привлечения ресурсов, а как инструмент, делающий процесс быстрым, прозрачным и контролируемым. Предложены единая цифровая платформа управления иностранным финансированием, её семь модулей и система показателей эффективности.

Ключевые слова: цифровая экономика, коммерческий банк, иностранный кредит, международное финансирование, цифровая платформа, риск-менеджмент, финансовая устойчивость, ресурсная база, цифровая трансформация, мониторинг.

IMPROVING THE MECHANISM FOR ATTRACTING FOREIGN CREDIT FUNDS BY COMMERCIAL BANKS IN THE DIGITAL ECONOMY

Abstract. *The article examines how commercial banks can improve the mechanism for attracting foreign credit funds in the digital economy. Using Central Bank of Uzbekistan data as of 1 January 2026, it analyses the structure of funding sources in the banking system and the dynamics of external liabilities. The process is divided into stages: needs assessment, source selection, information disclosure to the lender, contracting, monitoring of fund use and repayment. Digital technologies are treated not as an independent driver of funding but as a tool that makes the process faster, more transparent and controllable. The article proposes a single digital platform for managing foreign financing, its seven modules and a system of efficiency indicators.*

Keywords: *digital economy, commercial bank, foreign credit, international financing, digital platform, risk management, financial stability, resource base, digital transformation, monitoring.*

KIRISH

Bank tizimining barqaror rivojlanishi tijorat banklarining yetarli, diversifikatsiyalangan va samarali resurs bazasini shakllantirishiga bog‘liq. Depozitlar, banklararo mablag‘lar va kapital bilan bir qatorda tashqi moliyaviy resurslar, ayniqsa, uzoq muddatli va yirik loyihalarni moliyalashtirishda muhim ahamiyat kasb etadi [1, 2]. O‘zbekistonda bu ahamiyat bank tizimining moliyalashtirish tuzilmasida ko‘rinadi. Markaziy bank hisobotiga ko‘ra, 2025-yil oxirida moliyalashtirish manbalarining 45 foizi depozitlar, 27 foizi qarz mablag‘lari, 15 foizi kapital hissasiga to‘g‘ri kelgan, kreditlarning depozitlarga nisbati esa 145 foizni tashkil etgan [11].

Xorijiy kreditni jalb qilish faqat kredit olish ehtiyoji bilan belgilanmaydi, u bankning xalqaro moliyalashtirishga tayyorlik darajasiga ham bog‘liq. Kreditor bankdan moliyaviy holati, kapital yetarliligi, likvidligi, portfel sifati, korporativ boshqaruvi va risklarni boshqarish tizimi bo‘yicha ishonchli va o‘z vaqtida taqdim etiladigan axborotni talab qiladi. Raqamli texnologiyalar shu axborotni tayyorlash, uzatish va nazorat qilishni tezlashtirishi mumkin. Biroq raqamlashtirishning o‘zi xorijiy mablag‘ hajmini oshirmaydi. Bu hajm bankning moliyaviy barqarorligi, shaffofligi va risklarni nazorat qilish qobiliyatiga tayanadi. Shu sababli raqamli transformatsiya maqsad emas, vosita sifatida qaralishi lozim.

Raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishi hisoblanadi. “Raqamli O‘zbekiston-2030” strategiyasi [7] va “O‘zbekiston-2030” strategiyasi [8] iqtisodiyotni raqamlashtirishni belgilab bergan, bank tizimini isloh qilish strategiyasida esa

bank xizmatlarini raqamlashtirish asosiy yo‘nalishlardan biri sifatida ko‘rsatilgan [9]. Shunga qaramay, xorijiy kreditni jalb qilish, shartnomani yuritish va foydalanishni nazorat qilish jarayonlari ko‘pincha alohida bo‘limlar va alohida axborot tizimlarida tarqoq holda bajariladi. Tadqiqotning **maqsadi** shu jarayonlarni yagona mexanizmga birlashtirishning ilmiy-amaliy asoslarini ishlab chiqishdir. **Vazifalar** quyidagilardan iborat. Birinchidan, bank tizimining tashqi moliyalashtirishga ehtiyojini ko‘rsatkichlar asosida asoslash. Ikkinchidan, jalb qilish jarayonini bosqichlarga ajratish. Uchinchidan, raqamli boshqaruv platformasi tuzilmasini va samaradorlik ko‘rsatkichlarini taklif etish.

ADABIYOTLAR SHARHI

Bank resurslarini shakllantirish masalasi bank menejmenti bo‘yicha asosiy darsliklarda ko‘rib chiqilgan. Ularda resurs manbalari tuzilmasi, mablag‘ narxi va muddati bank likvidligi hamda daromadlilik bilan o‘zaro bog‘liq holda tahlil qilinadi [1, 2, 3]. Bazel qo‘mitasining likvidlikni boshqarish tamoyillari bank moliyalashtirish manbalarini diversifikatsiya qilish, moliyalashtirish bo‘yicha favqulodda reja tuzish va mablag‘ oqimlarini muntazam kuzatib borishni talab qiladi [4]. Risk ma‘lumotlarini jamlash va risk hisobotini yuritish tamoyillari (BCBS 239) esa banklar risk axborotini bir joyda, to‘liq va o‘z vaqtida shakllantira olishi zarurligini ta‘kidlaydi [5]. Demirgüç-Kunt va Levin moliyaviy tuzilma va iqtisodiy o‘rish o‘rtasidagi bog‘liqlikni ko‘rsatib, bank tizimining moliyalashtirishdagi o‘rnini asoslagan [6].

Ushbu manbalar xorijiy moliyalashtirishni boshqarishning umumiy tamoyillarini beradi, ammo raqamli platforma orqali ehtiyojni aniqlashdan qaytarishgacha bo‘lgan butun jarayonni yagona mexanizmga birlashtirish masalasi O‘zbekiston banklari sharoitida alohida o‘rganilmagan. Maqola shu bo‘shliqni to‘ldirishga qaratilgan.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqotda tizimli yondashuv, jarayonli yondashuv, qiyosiy va iqtisodiy-mantiqiy tahlil, shuningdek, statistik ma‘lumotlarni guruhlash usullari qo‘llanildi. Empirik asos sifatida O‘zbekiston Respublikasi Markaziy bankining 2025-yil uchun Moliyaviy barqarorlik hisoboti [11] va tashqi qarz bo‘yicha sharhi [12] ishlatildi. Ma‘lumotlar 2026-yil 1-yanvar holatiga tegishli. Taklif etilayotgan platforma konseptual darajada ishlab chiqilgan va amalda sinovdan o‘tkazilmagan, shu sababli uning samaradorligi miqdoriy baholanmagan. Bu tadqiqotning cheklovi hisoblanadi.

TAHLIL VA NATIJALAR

1. Tashqi moliyalashtirishga ehtiyojning ko‘rsatkichlari.

Markaziy bank ma‘lumotlariga ko‘ra, 2025-yilda depozitlar 35 foizga, kreditlar 13 foizga oshgan va kreditlarning depozitlarga nisbati 28 foiz bandga kamayib, 145 foizga tushgan. Biroq bu ko‘rsatkich yuqoriligicha qolmoqda va banklarning depozitdan tashqari manbalarga ehtiyoji saqlanishini bildiradi [11]. Banklarning norezidentlar oldidagi majburiyatlari 2025-yilda 11 foizga oshgan, ularning YaIMga nisbati 13 foizni tashkil etgan [11]. Mamlakatning umumiy tashqi qarzi 2026-yil birinchi choragi oxirida 82,2 milliard AQSh dollari bo‘lgan, shundan 41,7 milliard dollari davlat kafolatisiz jalb qilingan korporativ qarzdir [12]. Demak, banklar xorijiy

moliyalashtirishning muhim ishtirokchisi bo'lib qolmoqda va bu jarayonning sifati bevosita bank barqarorligiga ta'sir qiladi.

2. Jalb qilish jarayonining bosqichlari.

Tijorat bankining xorijiy kreditni jalb qilish mexanizmi o'zaro bog'liq yetti bosqichdan iborat. Birinchi bosqichda tashqi moliyalashtirishga ehtiyoj aniqlanadi. Bunda kredit portfelining o'sish sur'ati, uzoq muddatli loyihalarga talab, mavjud resurslarning muddati va qiymati hamda likvidlik holati hisobga olinadi. Ikkinchi bosqichda xalqaro manbalar, ya'ni xalqaro moliya institutlari, xorijiy banklar va boshqa kreditorlar o'rganiladi. Manba tanlashda foiz stavkasi bilan birga muddat, valyuta, imtiyozli davr, qaytarish shartlari va maqsadli foydalanish talablari kompleks baholanadi. Uchinchi bosqichda bank kreditorga moliyaviy ko'rsatkichlar, korporativ boshqaruv, ichki nazorat va axborot xavfsizligi bo'yicha axborot paketini taqdim etadi. To'rtinchi bosqichda shartlar muzokara qilinadi va shartnoma tuziladi. Beshinchi bosqichda mablag' joylashtiriladi va undan maqsadli foydalanish nazorat qilinadi. Oltinchi bosqichda valyuta, foiz, likvidlik va qayta moliyalashtirish risklari kuzatiladi. Yettinchi bosqichda qarz qaytariladi va butun jarayon samaradorligi baholanadi.

Bankning kreditor uchun jozibadorligi ushbu bosqichlarda ko'rsatiladigan axborotning sifatiga bog'liq. Moliyaviy hisobotlarning shaffofligi, korporativ boshqaruv, ichki nazorat va axborot xavfsizligi tizimlarining rivojlanganligi xalqaro hamkorlik uchun muhim tashkiliy omillardir. Mazkur omillar bo'yicha axborotni har safar alohida to'plash vaqt va mehnat talab qiladi hamda xato ehtimolini oshiradi.

3. Xorijiy moliyalashtirishni boshqarishning raqamli platformasi.

Amaldagi bank amaliyotida g'aznachilik, aktiv va passivlarni boshqarish, buxgalteriya hamda Markaziy bankka hisobot tizimlari mavjud. Taklif etilayotgan platformaning farqi shundaki, u shu tizimlardagi ma'lumotlarni xorijiy kredit nuqtayi nazaridan yagona bazada jamlaydi va jarayonning barcha bosqichlarini bir joyda boshqarishni ta'minlaydi. Bu yondashuv risk ma'lumotlarini jamlash bo'yicha xalqaro tamoyillarga ham mos keladi [5]. Platforma 1-jadvalda keltirilgan yetti moduldan iborat bo'lishi taklif etiladi.

1-jadval. Xorijiy moliyalashtirishni boshqarish platformasining modullari

№	Modul	Vazifasi	Asosiy foydalanuvchi
1	Moliyalashtirish ehtiyoji	Kredit portfeli o'sishi, resurs muddati va likvidlik asosida zarur hajm, muddat va valyutani hisoblash	G'aznachilik, aktiv va passivlarni boshqarish qo'mitasi
2	Kreditorlar va shartlar	Kreditorlar, narx, muddat, valyuta, imtiyozli davr va kovenantlar bo'yicha taqqoslash bazasi	G'aznachilik, yuridik bo'lim

№	Modul	Vazifasi	Asosiy foydalanuvchi
3	Raqamli moliyaviy profil	Kapital, likvidlik, portfel sifati va hisobotlar bo'yicha kreditor uchun yagona axborot paketi	Xalqaro aloqalar, moliyaviy nazorat
4	Shartnoma va to'lov grafigi	Qarz qoldig'i, to'lov sanalari, valyuta va stavka shartlari, kovenantlarga rioya nazorati	Buxgalteriya, yuridik bo'lim
5	Mablag'dan foydalanish	Mablag' yo'naltirilgan loyihalar, joylashtirish darajasi, maqsadli foydalanish hisoboti	Kredit bo'limi
6	Risk va stress-test	Valyuta, foiz, likvidlik va qayta moliyalashtirish riski limitlari, limitga yaqinlashganda ogohlantirish	Risk-menejment
7	Samaradorlik	Mablag' qiymati, joylashtirish darajasi va daromadlilik ko'rsatkichlarini hisoblash	Boshqaruv, kuzatuv kengashi

Manba: muallif ishlanmasi.

4. Samaradorlik ko'rsatkichlari va inson kapitali.

Jalb qilingan mablag'ning samaradorligini baholash uchun o'zaro bog'liq ko'rsatkichlar tizimi taklif etiladi. Birinchisi mablag'ning umumiy qiymati bo'lib, u foiz xarajatlari, komissiya va xedjirlash xarajatlarining jalb qilingan summaga nisbati sifatida hisoblanadi. Ikkinchisi joylashtirish darajasi, ya'ni haqiqatda kreditga yo'naltirilgan mablag'ning jalb qilingan summaga nisbati. Uchinchisi shu mablag' hisobiga berilgan kreditlar portfelining daromadlilik va sifati. To'rtinchisi valyuta jihatidan himoyalangan qismning ulushi. Beshinchisi jalb qilish muddati, ya'ni ehtiyoj aniqlanganidan mablag' olinguncha o'tgan vaqt. Bu ko'rsatkichlar birgalikda baholansa, arzon, lekin samarasiz joylashtirilgan yoki himoyalangan mablag'ni aniqlash mumkin bo'ladi. Zamonaviy mexanizm "mablag' topish" bilan cheklanmay, "samarali joylashtirish va qaytarish" jarayonlarini ham qamrab olishi lozim.

Platformaning ishlashi mutaxassislariga ham bog'liq. Xalqaro kredit shartnomalari, valyuta operatsiyalari, risk-menejment va raqamli texnologiyalar bilan ishlay oladigan xodimlarning mavjudligi mexanizm sifatiga ta'sir qiladi. Shu sababli banklarda xalqaro moliya va raqamli bank texnologiyalari bo'yicha xodimlarni tayyorlash va qayta tayyorlash tizimi rivojlantirilishi maqsadga muvofiq. Platforma kreditor bilan elektron axborot almashinuvini ham nazarda tutadi, shuning uchun ma'lumotlarni uzatishda axborot xavfsizligi va maxfiylik talablariga rioya qilish alohida e'tibor talab qiladi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Tadqiqot quyidagi xulosalarga olib keldi. Birinchidan, kreditlarning depozitlarga nisbati 145 foiz bo'lgani va banklarning norezidentlar oldidagi majburiyatlari o'sib borayotgani xorijiy moliyalashtirish masalasi dolzarbligini tasdiqlaydi. Ikkinchidan, xorijiy kreditni jalb qilish ehtiyojni aniqlashdan qaytarishgacha bo'lgan yetti bosqichli jarayon bo'lib, uni alohida bo'limlar kesimida emas, yagona mexanizm sifatida boshqarish kerak. Uchinchidan, raqamli texnologiyalar resurs hajmini o'zi oshirmaydi, ammo axborot tayyorlash, monitoring va risk nazoratini tezlashtirishi mumkin.

Takliflar quyidagilardan iborat. Tijorat banklarida xorijiy moliyalashtirishni boshqarishning yetti modulli raqamli platformasi yaratilishi kerak. Bank xalqaro moliyalashtirishga tayyorlik darajasini muntazam baholashi, risklarga asoslangan limitlar tizimini joriy etishi va manbalarni diversifikatsiya qilishi lozim. Jalb qilingan mablag' samaradorligi beshta ko'rsatkich asosida har chorakda baholanishi tavsiya etiladi. Keyingi tadqiqotlarda platformani tanlangan bankda sinab ko'rib, jalb qilish muddati va mablag' qiymatiga ta'sirini miqdoriy baholash maqsadga muvofiq.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Mishkin F.S. The Economics of Money, Banking, and Financial Markets. 12th ed. Harlow: Pearson, 2019.
2. Saunders A., Cornett M.M. Financial Institutions Management: A Risk Management Approach. 9th ed. New York: McGraw-Hill Education, 2018.
3. Rose P.S., Hudgins S.C. Bank Management and Financial Services. 9th ed. New York: McGraw-Hill/Irwin, 2013.
4. Basel Committee on Banking Supervision. Principles for Sound Liquidity Risk Management and Supervision. Basel: Bank for International Settlements, 2008.
5. Basel Committee on Banking Supervision. Principles for effective risk data aggregation and risk reporting (BCBS 239). Basel: Bank for International Settlements, 2013.
6. Demirgüç-Kunt A., Levine R. Financial Structure and Economic Growth: A Cross-Country Comparison of Banks, Markets, and Development. Cambridge, MA: MIT Press, 2001.
7. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 5-oktabrdagi PF-6079-son Farmoni. "Raqamli O'zbekiston-2030" strategiyasini tasdiqlash va uni samarali amalga oshirish chora-tadbirlari to'g'risida.
8. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 11-sentabrdagi PF-158-son Farmoni. "O'zbekiston-2030" strategiyasi to'g'risida.
9. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 12-maydagi PF-5992-son "2020-2025-yillarga mo'ljallangan O'zbekiston Respublikasining bank tizimini isloh qilish strategiyasi to'g'risida"gi Farmoni.
10. O'zbekiston Respublikasining 2019-yil 5-noyabrdagi O'RQ-580-son "Banklar va bank faoliyati to'g'risida"gi Qonuni.

11. Central Bank of the Republic of Uzbekistan. Financial Stability Report for 2025. Tashkent, 2026. URL: <https://cbu.uz/upload/medialibrary/f5f/iqjyfmdh69h9yaojzm1dd16q7dyxeh0q/Financial-Stability-Report-for-2025.pdf>

12. Central Bank of the Republic of Uzbekistan. Review of the balance of payments, international investment position and external debt for Q1 2026. 30.06.2026. URL: https://cbu.uz/en/press_center/releases/4083080/